

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ**

**«Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ
УНИВЕРСИТЕТІ» КеАҚ**

**«Қылмыстық саясатты дамыту теориясы мен тәжірибесі»
Халықаралық ғылыми-практикалық дөңгелек үстел
БАЯНДАМАЛАР ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
Международного научно-практического круглого стола
«Теория и практика развития уголовной политики»**

**PROCEEDINGS
of the International scientific and practical round table
«Theory and practice of criminal policy development»**

**Астана
2024**

УДК 343.2/.7
ББК 67.408
К83

сборник конференций

В выпускаемый сборник вошли материалы международного круглого стола «ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА РАЗВИТИЯ УГОЛОВНОЙ ПОЛИТИКИ» (29 января 2024 года, Астана, Казахстан). - Астана: Изд-во ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, 2024. - 208 с.

ISBN 978-601-337-965-4

В сборнике международного научно-практического круглого стола на тему «Теория и практика развития уголовной политики» освещены вопросы совершенствования уголовной политики РК в свете регулирования правовых норм по модернизации и оптимизации уголовного, уголовно-процессуального и уголовно-исполнительного законодательства и осуществления правоприменительной деятельности эффективными процессами обеспечения прав и свобод человека, гражданина и личности.

Сборник сформирован статьями магистрантов и студентов кафедры уголовно-правовых дисциплин юридического факультета ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, обучающимися по ОП 7М04204 – «Судебная власть и уголовная юстиция», 7М04209 – «Судебная экспертиза», 6В04204 – «Судебно-прокурорская и следственно-криминалистическая деятельность» и магистрантов Академии правоохранительных органов при Генеральной прокуратуре РК, Академии государственного управления при Президенте РК, а также статьями магистрантов Тюменского государственного университета (РФ, Тюмень).

Публикуемые материалы предоставлены авторской редакцией.

© ЕНУ имени Л.Н. Гумилева, 2024

1. Буева Л. П. Человек: деятельность и общение. — М.: Мысль, 1978. — С. 57-60; Иванов В. П. Человеческая деятельность — познание — искусство. — К.: Наукова думка, 1977. — С. 59; Коршунов А. М., Мантатов В. В. Диалектика социального познания. — М.: Политиздат, 1988. — С. 30; Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. — М.: Политиздат, 1975. — С. 12-13; Современный философский словарь / Под ред. В. Е. Кемерова. Москва — Бешкек — Екатеринбург, 1996. — С. 137-139.

2. Колдин В. Я. Криминалистическое знание о преступной деятельности: функции моделирования // Сов. гос-во и право, 1987, № 2. — С. 63; Краснобаев Ю. И. Совершенствование предварительного следствия и предмет советской криминалистики. — Волгоград, НИиРИО ВСШ МВД СССР, 1979. — С. 78; Образцов В. А. Криминалистическая характеристика преступлений: дискуссионные вопросы и пути их решения // Криминалистическая характеристика преступлений. — М., 1984. — С. 10 и др. работы.

3. Колдин В. Я., Полевой Н. Е. Информационные процессы и структуры в криминалистике. — М.: Изд-во Моек, ун-та, 1985. — С. 16.

4. Образцов В. А. Криминалистическая классификация преступлений. — Красноярск: Изд-во Краснояр. ун-та, 1988. — С. 55.

6. Акимжанов Т. Обеспечение принципа нетерпимости к антисоциальным проявлениям: важное условие построения правового государства. <https://www.produccioncientificaluz.org/> (дата обращения 15.12.2020). 120

8. Герасимов И. Ф. Некоторые проблемы раскрытия преступлений. — Свердловск, 1975. — С. 151-168.

9. Гросс Г. Руководство для судебных следователей как система криминалистики. — С.-Петербург, 1908. — С. XVI.

11. Новый банк судебных актов Верховного Суда Республики Казахстан // <http://sud.gov.kz/rus/content/novyuy-bank-sudebnyh-aktov> дата обращения 24.03.2021).

12. Басалаев А. Н., Гуняев В. А. Криминалистическая характеристика преступления (общее понятие и практическое значение) // Методика расследования преступлений. — М., 1976. — С. 99-100.

ӘӨЖ 343.63

Киікбай Бакдәулет Серікжанұлы

*Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің
3 курс, «Құқықтану» мамандығының студенті
Ғылыми жетекші: з.ғ.к., доцент Ашимова Э.А.*

АДАМДЫ ҰРЛАУҒА БАЙЛАНЫСТЫ ҚЫЛМЫСТЫҚ-ҚҰҚЫҚТЫҚ ЖӘНЕ КРИМИНОЛОГИЯЛЫҚ КӨЗҚАРАСТАРДЫ ЗЕРТТЕУДІҢ БАЙЛАНЫСТАРЫ

Андатпа. Бұл мақалада қазіргі заманғы құқықтық мемлекеттің басым мақсаттарының бірі адам құқықтары мен бостандықтарын мүлтіксіз сақтау және қорғаудың негізі қарастырылды. Қылмыстың таралу ауқымы, оның жаңа нысандарының пайда болуы қылмыстық заңнаманы одан әрі дамыту мен жетілдіру, азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз ету, оларды құқыққа қарсы қол сұғушылықтан қорғау саласындағы халықаралық ынтымақтастық шеңберінде бағдарламалар жүргізу қажеттілігі. Сонымен қатар мақалада адамды ұрлаумен байланысты қылмыстық құқық бұзушылық санының өсу себептеріне назар аударылды.

Түйін сөздер: өмір, бостандық, денсаулық, мәжбүрлеу, пайдакүнемдік, күш көрсет, меншік, ұрлау.

Қазақстанда азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын сақтаудың негізгі кепілі Конституцияның 12-бабында бекітілген ереже болып табылады [1], оған сәйкес әрбір азаматтың бостандыққа және жеке басына қол сұғылмауға құқығы бар. Алайда, бұл конституциялық қағидатты өмірде дәйекті іске асыру әрқашан қалаған нәтижелерге әкелмейді. Қазақстанның нарықтық экономикалық қатынастарға көшуі кезеңінде қылмыстың жаңа түрлерінің пайда болуы немесе жасалатын қылмыс түрлерінің санының артуы кездейсоқ емес. Бұл бірқатар факторларға байланысты. Халықтың өмір сүру деңгейінің төмендігі, жұмыссыздықтың жоғары пайызы, күшті мүліктік қабаттасуы, сондай-ақ өзге де теріс құбылыстар пайдакүнемдік және зорлық қылмыстылықтың күшті өсуіне алып келді. Жасалған қылмыстар санының көбеюінің жалпы аясында жаңа, тез үдемелі және үлкен қоғамдық қауіп-қатері бар қылмыстар пайда болады. Олардың біреуіне соңғы кезеңде экономикалық жанжалдарды шешудің, заңсыз пайдакүнемдік байытудың қоғамдық қауіпті тәсілдерінің бірі болған адамды ұрлау жатады [2].

Адамды ұрлауға байланысты қылмыстық-құқықтық және криминалогиялық көзқарастарды зерттеудің байланыстары Мемлекет адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтарының кепілі болып табылады, сондай-ақ оларды белгілейді және қорғайды. Қазақстан Республикасының Конституциясы бойынша әркімнің бостандыққа және жеке қол сұғылмаушылыққа құқығы бар. Келтірілген конституциялық ережелерді бекіту және орындау мақсатында қазіргі кезеңде Қазақстан Республикасының заңнамасын жетілдіру қажет. Азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз ету, оларды қылмыстық қол сұғушылықтан қорғау, оның ішінде адамның жеке бас бостандығынан айыруға немесе шектеуге байланысты саласындағы халықаралық ынтымақтастық бағдарламаларын іске асырудың объективтілігі Қазақстанның қазіргі заманғы заңнамасының реттелмеген аспектісі болып табылады [3]. Мемлекетте бүгінгі күні статистика органдары

бас бостандығын заңсыз шектеуге байланысты қылмыстардың айтарлықтай жоғары деңгейін тіркеді. Бұл бағыттағы көптеген аспектілер мемлекет органдарының сыбайлас 15 жемқорлықтың күшеюін көрсетеді. Қазақстан Республикасында адам ұрлауды зерттеудің криминологиялық аспектілері қазіргі кезеңде адам ұрлаудың қылмыстық-құқықтық аспектілерімен қатаң қарым-қатынаста. Іс-әрекеттердің жоғары қоғамдық қауіптілігіне, сондай-ақ қылмыстық заңда адамды ұрлау қылмыстың ауыр құрамы болып табылатынына қарамастан, осы топтың қылмыстары қазіргі кезеңде жеткілікті өзекті. Көптеген криминологиялық зерттеулер қате, тиімсіз және тәжірибеде қолданылмайтын болып танылады [4,586].

Алайда, олардың кейбіреулері адамның жеке басын, мақсатын, сипаттамасын ашып, әрекетін дұрыс саралауға көмектеседі. Адам ұрлығының криминологиялық сипаттамасы өте анық. Ұрлаушының тұлғасын зерттей отырып, қылмыскердің қылмыстық-құқықтық ерекшеліктерімен өзара іс-қимылда қылмыскердің базистік криминологиялық портретін қабылдау қажет. Көптеген криминологтар өздерінің ғылыми жұмыстарында адамды ұрлаудың түрі мен әдісі проблемасын айтады. Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің 125-бабының саралаушы бөліктеріне назар аудара отырып, іс-әрекеттердің ауырлық динамикасын көруге болады. Тиісінше, жазалау да өзгереді. Көптеген криминологтар ұрлаушының жеке басын оның психофизикалық және эмоциялық фонын зерттей отырып, тереңдете зерттеу Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің 125-бабының 2 және 3-т. бойынша жасалған әрекеттің біліктілігінің күрделілігі туралы қорытынды жасауға мүмкіндік береді деп мәлімдейді. Ғылыми ортада жазаны саралаудың рентабельділігі немесе оңтайлылығы тұрғысынан екі жақты көзқарас бар. Қылмыстық құқық саласындағы ғалымдар іс-әрекеттердің қоғамдық қауіптілігі тұрғысынан жазалауды позициялайды. Криминологтар, өз кезегінде, қандай да бір әрекеттерді егжей-тегжейлі саралау мүмкіндігі туралы айтады. Біліктілігін тек жасалған әрекетке қарай ғана емес, сонымен қатар барлық салыстырмалы және өзара бұрмалаушы ерекшеліктерді өлшеу қажет. Осыған орай, ұрлаушылардың екі түрін бөліп алу қажет деп санаймыз: тікелей бағытталған ниетпен (айқын) ұрлаушы және белгілі бір жағдайға байланысты ұрлаушы болған адам. Қылмыстық құқық субъектісі бола отырып, тікелей бағытталған ниетпен (анық) ұрлаушы әрқашан қылмыстық-құқықтық талдауға жатады. Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексінің 125-бабы бойынша біліктілігін қарастыра отырып, адамды ұрлаудың себептері мен мақсаттарын анықтау оңай. Олар, әдетте, пайдакүнемдік ниетпен, материалдық құралдарды алумен, ұрлаушыға қатысты қандай да бір қолайлы іс-әрекеттер жасаумен, ұрлаушыға қажетті құжаттарды, бағалы қағаздарды және басқаларды ұсынумен тығыз байланысты. Криминологиялық аспектіге назар аудара отырып, нақты адамның нақты қылмыс жасау (адамды ұрлау) ниеті мен мүмкіндіктеріне тоқтау қажет. Белгілі бір жағдайға байланысты ұрлаушы болған адамның криминологиялық сипаттамасы көптеген

проблемалық аспектілерге ие. Оны өткізудің күрделілігі - адамды ұрлаудың қоғамдық қауіптілігінің ерекше дәрежесі [5,1016].

Жағдайлық аспект жағдайға байланысты әр түрлі нысандарда көрінуі мүмкін. Адамды ұрлау кезінде жәбірленушінің еркіне қарсы белгілі бір жерде ұстап алу, 16 заңсыз алып кету және ұстап қалу жүргізілуіне байланысты адамның жеке еркіндігі, ал кейбір жағдайларда жәбірленушінің өмірі қозғалады. Бірден мынандай сұрақ туындайды: «Адамды ұрлаған адамға жағдай әсер ете ме?» Қойылған сұраққа жауап қос құрылымға ие. Заң шығарушы тікелей ойды Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексінің 125-бабында белгіледі. Іс-әрекетті тікелей саралау мәселесі күрделі болып келеді. Жағдай адамды ұрлаған адамға өзіндік әсер етеді, алайда құқық қолданушы бола отырып, адамды ұрлаудың қылмыстық-құқықтық сипаттамасына сүйену қажет. Атап айтқанда, психикалық немесе физикалық мәжбүрлеу фактісі болмаған кезде адамның іс-әрекеті пиғылының бағыты бойынша саралау қажет. Тағы бір күрделі мәселе Қазақстан Республикасының аумағында шетел азаматтарын, сондай-ақ шетел мемлекетінің аумағында Қазақстан азаматтарын ұрлауға қатысты. Қылмыстық құқық саласындағы ғалымдар бұл проблемаларды қазіргі ішкі және сыртқы заңнама деңгейінде асыртып айтады. Олармен келіспеуге болмайды. Бірақ, қылмыстық-құқықтық және криминологиялық аспектілерді терең зерделеу кезінде біз заңнамалық тұрғыдан реттелмеген проблеманы көріп отырмыз. Біздің мемлекетіміздің қазіргі даму кезеңінде «ашық» халықаралық заңнаманы қалыптастыру процесі жүріп жатыр, ол өзінің мәні бойынша қандай да бір халықаралық-құқықтық актілерге қол қойған мемлекеттер арасындағы барлық қоғамдық қатынастарды реттеуге тиіс. Халықаралық құқықтық қатынастардың барлық даулы және реттелмеген аспектілерін жою сәтіне дейін әлі де аз уақыт өтетінін атап өту қажет. Алайда, көптеген шетел азаматтары Қазақстан Республикасының аумағында ұрланған, сондай-ақ Қазақстан Республикасының көптеген азаматтары шетел мемлекеттерінің аумағында ұрланған. Ғылыми ортада жоғарыда аталған жағдай кеңінен қарастырылады. Қылмыстық құқық саласындағы көптеген ғалымдар заң шығарушыға сілтеме жасайды, алайда криминолог-ғалымдар екі мемлекет арасындағы құқықтық қатынастардың өздерін құруда өз көзқарастарын ұстануда. Адам, негізінен, әлеуметтік-мәдени тұлға. Демек, белгілі бір уақытта қалыптасқан жағдай адамға мүлдем басқаша әсер етуі мүмкін. Адамның құқыққа қарсы мінез-құлқы неғұрлым маңызды тұлғаның (мысалы, ұйымдастырушы) тікелей ықпал ететін жағдайымен бағытталуы мүмкін. Алайда, статистика органдарының мәліметтеріне сәйкес, Қазақстан Республикасындағы адамдарды ұрлау, мысалы, кісі өлтіру, ұрлық және т.б. қылмыстар сияқты көп тіркелген жоқ. Қазақстан Республикасындағы адам ұрлауды зерттеудің криминологиялық аспектілерін тереңдетіп зерттеу қазіргі кезеңде адамды (адамдарды) ұрлаған адамдарда агрессивтілік, ақыл-есі мен іс-әрекеттерінде бұрыннан әлдеқайда жиірек көрініс табатыны туралы қорытынды жасауға мүмкіндік береді. Адамды ұрлау кезінде жәбірленуші жиірек ұрлаушының (ұрлаушылардың) кесірінен өмірден айырылады. Бұл тек

қазіргі кезеңдегі тұлғаның моральдық және құқықтық санасының деструктуриялануы туралы ғана айтады. Экономикалық, саяси, әлеуметтік және рухани саланың көптеген факторлары адамға және жалпы қоғамға айтарлықтай күшті әсер етеді. Адамдарды ұрлаудың алдын алу және болдырмау мақсатында 17 мемлекеттік билік органдары негізгі, жоспарланған іс-шараларды, сондай-ақ бірқатар қосымша шараларды жүргізуі қажет. Ұрлаушының жеке басын, оның психикалық және эмоциялық жағдайын қозғайтын криминологиялық аспектілер Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексінің 125-бабы бойынша әрекетті саралау сияқты практикада кеңінен қолданылуы тиіс. Жекелеген фактілерді салыстыру ғана емес, тереңдетілген жүйелік талдауды пайдалану қажет. Сондай-ақ қылмыстық құқық пен криминологияның әдіснамалық негізін дамыту қажет. Адам бостандығына құқық адамның ең маңызды конституциялық құқықтарының бірі болып табылады. Адам құқықтары мен бостандықтарын тану, сақтау және қорғау - мемлекеттің міндеті. Қазіргі уақытта жеке бас бостандығына қарсы қылмыстармен күрес үлкен маңызға ие болды. Жеке адамның бостандығына қол сұғушылық қоғам үшін елеулі қауіп төндіреді. Сот-тергеу практикасы қылмыскерлердің адамды ұрлау сияқты әрекетті өзінің жеке проблемаларын, байытуды, кек алуды және басқа да мақсаттарды шешу үшін жиі пайдаланатынын көрсетіп отыр.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының Конституциясы // <http://adilet.zan.kz>
2. Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі // <http://adilet.zan.kz>
3. Қазақстан Республикасының қылмыстық құқығы. Ерекше бөлім. 1-том Жоғарғы оқу орындарына арналған оқулық. Қ.Ж. Балтабаев, А.Ә. Биебаева. – Астана 2023ж.
4. Миронов И.А. Уголовно-правовые и криминологические аспекты похищения человека: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ростов-на-Дону, 2002.
5. Клименко А.В. Уголовно-правовая характеристика похищения человека: Дис.... канд. юрид. наук: М., 2004. - 28 с.
6. Мерзадинов Е.С. Жеке адамға қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтар: оқу құралы / Е.С. Мерзадинов, Е.Е. Қаженов, А.С. Қаженова. - Алматы : Лантар Трейд, 2020ж.
7. Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасының құқықтық статистика және арнайы есепке алу жөніндегі комитеті // <http://pravstat.prokuror.gov.kz>.

УДК 343.148.33

Қадыр Аружан Шәмшідинқызы

*магистрант I курса кафедры уголовно-правовых дисциплин
Евразийского национального университета им. Л.Н. Гумилева*